

JADWIGA KUCZYŃSKA-KWAPISZ

Wydział Nauk Pedagogicznych

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0341-1062>

Forum Pedagogiczne
2018/2

Wpłynęło: 26.04.2018

Zatwierdzono do druku: 26.09.2018

DOI: 10.21697/fp.2018.2.24

Książki dla niewidomych dzieci

[Śmiechowska-Petrovskij E. (2017). *Książki literackie dla niewidomych dzieci w młodszym wieku szkolnym. Perspektywa dorosłych pośredników*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, 434 s.]

Monografia *Książki literackie dla niewidomych dzieci w młodszym wieku szkolnym. Perspektywa dorosłych pośredników* dotyczy warunków, w jakich odbywa się instytucjonalna, celowa inicjacja czytelnicza i literacka niewidomych dzieci w młodszym wieku szkolnym oraz ich komunikacja literacka. Wpisuje się to w kontekst badań i refleksji nad literaturą dla dzieci, będącą niewątpliwie autonomicznym obszarem piśmienniczym, istniejącym niezależnie od literatury dla dorosłych, który winien łączyć najwyższą sztukę – wartość artystyczną z formą najprostszą, i wobec której należy stosować wysokie wymagania krytyczne. Zagadnienia te usytuowane są w kontekście szczególnego odbiorcy utworu literackiego, jakim jest dziecko niewidome. Dzieci widzące mają wiele okazji samodzielnego kontaktu z książką, np. w księgarniach, domach, sklepach, czytelnich. W naturalny sposób może je zainteresować szata graficzna książki i jej treść. Dzieci niewidome pozbawione wizualnych bodźców mogą nie wiedzieć o istniejącej możliwości wyboru jednej książki spośród innych.

Problemy, które opisano w recenzowanej monografii, są ważne, tak z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia, ale jak dotąd były niedostrzegane w obszarze badań interdyscyplinarnych pedagogiki specjalnej.

Konstrukcja recenzowanej książki naukowej składa się z trzech części, a mianowicie: teoretycznej – stanowiącej wprowadzenie do badań własnych, metodologicznej – opisującej sposób prowadzonych poszukiwań naukowych oraz empirycznej. Przyjęta struktura jest logiczna i świetnie porządkuje całość opracowania. Pierwsza część monografii poświęcona jest inicjacji czytelniczej i literackiej dzieci oraz roli pośrednika w łączności czytelnika dziecięcego z książką literacką. Jej celem jest zobrazowanie kontekstu pierwszych kontaktów małego odbiorcy z utworem literackim, w którym ocena formy i zawartości treściowej książki dokonywana przez dorosłego, jego sąd estetyczny, przekonania dotyczące funkcji, jakie powinna pełnić książka, a także pól dziecięcej percepcji – ich zasięgu i ograniczeń – mają

podstawowe znaczenie w procesie dopuszczania w obręb doświadczeń osobistych dzieci określonych pozycji czytelniczych. W tej części zaprezentowano również doniesienia z badań dotyczących jakości pośredniczenia dorosłego między dzieckiem a książką literacką, odnoszące się do wiedzy dorosłych na temat literatury dziecięcej, koncepcji książki, kryteriów wyboru książek, funkcji jej przypisywanych, a także do treści społeczno-kulturowych transmitowanych przez teksty dostępne dla młodszych odbiorców.

Skoncentrowano się również na uwarunkowaniach inicjacji czytelniczej i literackiej małego niewidomego dziecka, prezentując stan wiedzy na temat procesów poznawczych dzieci niewidomych, rozwoju językowego i procesów kompensacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem kompensacji werbalnej i początkowej edukacji brajlowskiej. Na tym tle ukazano dodatkowe kompensacyjne walory książek literackich możliwe do uzyskania w pracy dziecka niewidomego z literaturą. Celem zaprezentowanych treści jest przede wszystkim ukazanie złożoności procesów inicjacji czytelniczej i literackiej odbiorcy z głęboką niepełnosprawnością wzroku, a także szczególnego znaczenia dorosłego, w jeszcze większym stopniu warunkującego zakres publikacji udostępnianych odbiorcy, niż ma to miejsce w przypadku dziecka bez dysfunkcji wzroku.

W części teoretycznej omówiono także formę i treść książek dla niewidomych odbiorców: koncepcję książki dla osób bez funkcjonalnie użytecznych możliwości wzrokowych oraz jej materiałowe przemiany pod względem cech wydawniczo-formalnych.

Druga część została poświęcona zagadnieniom metodologicznym badań własnych. Określono cele projektu badawczego wraz z motywami jego podjęcia, problemy badawcze oraz metody, techniki i narzędzia pomiaru zmiennych, a także teren eksploracji i badaną populację. Poczyniono także szczegółowe uwagi dotyczące metod opisu statystycznego i analizy materiału empirycznego wraz z wyjaśnieniami sposobu prezentowania wyników badań. Dokonano również charakterystyki badanej populacji.

Pytania problemowe, na które uzyskano odpowiedzi w wyniku przeprowadzonych badań, to:

1. Jaka jest oferta książek literackich dla niewidomych dzieci w młodszym wieku szkolnym na poziomie wydawnictw, bibliotek ośrodków szkolno-wychowawczych dla niewidomych, propozycji nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, wychowawców internatu w ośrodkach szkolno-wychowawczych dla niewidomych pod względem formy, struktury i zawartości treściowej?
2. W jaki sposób profesjonalni dorośli pośrednicy (nauczyciele, wychowawcy, bibliotekarze) pomiędzy niewidomym dzieckiem w młodszym wieku szkolnym a książką literacką kształtują ofertę czytelniczą dla niewidomych dzieci w młodszym wieku szkolnym i pośredniczą pomiędzy dzieckiem a książką w procesie inicjacji czytelniczej i komunikacji literackiej?

- Jakimi kryteriami kierują się dorośli pośrednicy podczas wyboru książek literackich na rzecz dzieci?
  - Jakie funkcje książki definiują dorośli pośrednicy?
  - Jaką wiedzę o książkach dla dzieci mają dorośli pośrednicy?
  - Jakie są preferencje lekturowe dorosłych pośredników na rzecz niewidomych dzieci w młodszym wieku szkolnym?
3. Jaka jest koncepcja książek literackich dla niewidomych dzieci w młodszym wieku szkolnym, prezentowanych przez dorosłych pośredników w komunikacji literackiej (wydawców, nauczycieli, wychowawców, bibliotekarzy)?
- Czy koncepcja książki dla niewidomych dzieci w młodszym wieku szkolnym jest zgodna z koncepcją książki dla niewidomego dziecka sformułowaną przez Elżbietę Czacką?

Opisany sposób prowadzenia badań jest mocną stroną recenzowanej książki i dobrym przykładem dla osób rozpoczynających poszukiwania naukowe.

W części trzeciej monografii ukazano ofertę książek literackich dla tej grupy odbiorców, analizując wielkość księgozbiorów bibliotecznych i ich zawartość, aktywność czytelnictwa dzieci niewidomych w młodszym wieku oraz zależność od lekcyjnych propozycji lekturowych, jak również warunki tworzenia oferty czytelnictwa przez instytucje działające na rzecz odbiorców z dysfunkcją wzroku.

Zaprezentowano znaczenie dorosłych pośredników, a mianowicie nauczycieli, wychowawców i bibliotekarzy, w kształtowaniu oferty czytelnictwa i pośredniczeniu w procesie inicjacji czytelnictwa i literackiej niewidomego dziecka, wykazując jednocześnie specyfikę pośredniczenia dla każdej z wymienionych grup zawodowych. Zwrócono uwagę na pozycję książek literackich w procesie wprowadzania niewidomych dzieci w świat kultury symbolicznej, ich formy i zawartość treściową oraz przypisywane im przez pośredników funkcje.

Dokonano analizy preferencji lekturowych nauczycieli, wychowawców i bibliotekarzy na rzecz dzieci, w odniesieniu do preferencji formalnych i światopoglądowych.

Omówiono uwarunkowania predylekcji dorosłych pośredników. Zarysowano specyfikę wyborów książkowych pośredników we własnej praktyce czytelnictwa, przesłanki istotne dla omawiania tekstów literackich w określony sposób, podejście do czytelnictwa niewidomych dzieci, a także wiedzę na temat prozatorów i poetów tworzących dla dzieci.

Biorąc pod uwagę literaturę przedmiotu i wyniki badań własnych, wyłoniono koncepcję książki literackiej, jaką mają współcześni instytucjonalni pośrednicy między niewidomym dzieckiem a książką literacką, wskazując na związki tej koncepcji z koncepcjami historycznymi i rozbieżności między nimi.

Monografię zamyka podsumowanie, zawierające syntezę wyników badań i postulaty pomocne zarówno w praktyce tyflopedagogicznej, jak i dla dalszych poszukiwań badawczych. Stwierdzono, iż możliwość ukształtowania się nowego podejścia do inicjacji czytelnictwa i literackiej niewidomego dziecka oraz procesu jego komunikacji literackiej w edukacji wczesnoszkolnej zależy od wielu czynników.

Szczególnie podkreślono dwie sfery, z którymi są one związane, a mianowicie: makropoziom i mikropoziom. Makropoziom dotyczy ukształtowania scentralizowanej, narodowej strategii dotyczącej poszerzania oferty czytelniczej dla osób z dysfunkcją wzroku, ze szczególnym uwzględnieniem odbiorców najmłodszych. Słusznie zaznaczono, iż dostęp do książek literackich to prawo, a nie przywilej osób niewidomych. Ujawnione w wyniku badań pozytywne aktywności oddolne w środowisku tyflopédagogów w ośrodkach szkolno-wychowawczych dla dzieci z niepełnosprawnością narządu wzroku są ogromnym potencjałem, ale nie przekładają się na całościowy obraz badanego zjawiska. Niescentralizowane, rozproszone działania nie pozwalają na trwałą poprawę analizowanego stanu. Jako przykład konsekwentnie realizowanej scentralizowanej strategii podano Wielką Brytanię, gdzie prowadzi się działania na rzecz udostępniania osobom niewidomym 1000 najpopularniejszych pozycji czytelniczych w danym roku, w tym literatury dziecięcej w liczbie 100 tytułów. Takie zaplanowane działanie jest bardzo potrzebne, ale w Polsce powinno obejmować zarówno treść, jak i formę książki, zwłaszcza szczególnie pożądaną – równoległe brajłowską i czarnodrukową z grafiką dotykową, mającą nikłą reprezentację, będącą konstruktem postulowanym.

W odniesieniu do drugiej sfery, obejmującej praktykę pośredników – nauczycieli, wychowawców i bibliotekarzy, określonej jako mikropoziom, istotne jest przede wszystkim wsparcie tyflopédagogów, zwłaszcza na etapie zdobywania kwalifikacji zawodowych i podnoszenia kompetencji w zakresie wiedzy o literaturze dziecięcej i pracy z książką.

W monografii zawarto również aneksy, obejmujące cenne narzędzia badawcze, a także materiał ilustracyjny, obrazujący ofertę książek literackich dla niewidomych dzieci w młodszym wieku szkolnym. Udostępniono czytelnikom trzy kwestionariusze ankiety zastosowane w badaniach przeprowadzonych w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych dla dzieci niewidomych i słabowidzących, pierwszy dla nauczycieli nauczania zintegrowanego, drugi dla wychowawców w internatach, trzeci dla bibliotekarzy. Wymienione narzędzia badawcze mogą znaleźć zastosowanie w dalszych poszukiwaniach naukowych, po upływie pewnego czasu, a także po nieznacznych modyfikacjach, w celu opracowania omawianego zagadnienia dla innych grup wiekowych.

Reasumując, recenzowana monografia stanowi istotny wkład w rozwój pedagogiki specjalnej. Jest ona starannie przygotowana zarówno pod względem formalnym, jak i merytorycznym. Forma graficzna i redakcyjna książki jest bardzo dobrze opracowana. Może stanowić wzór dla pedagogów przygotowujących dysertacje naukowe. W teoretycznej części książki zamieszczono szczegółowy przegląd najważniejszych pozycji z literatury dotyczącej omawianego tematu, uwzględniając opracowania polskie i obce. W części empirycznej natomiast przedstawiono doświadczenia naukowe, pozwalające na dokonanie analizy poglądów wcześniejszych badaczy w kontekście recepcji we współczesnej praktyce edukacji i rehabilitacji dzieci niewidomych i określono stan oferty książek oraz specyfikę pośredniczenia

dorosłych między dzieckiem a książką. Na podstawie literatury naukowej i wyników badań własnych opracowano model książki literackiej dla niewidomego dziecka w młodszym wieku szkolnym.

Omawiana monografia powinna stanowić obowiązkową lekturę dla studentów tyflopedagogiki, edukacji włączającej i integracyjnej. Z pewnością zainteresuje ona nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, wychowawców internatu i bibliotekarzy pracujących w szkołach i ośrodkach, w których uczą się i przebywają dzieci niewidome, a również literaturoznawców i bibliotekoznawców zajmujących się literaturą dziecięcą.